

ZO STUDNICE RODNEJ REČI

Taško je to jesci, čo nesce do hubi lésci

DAGMAR ŠIMUNOVÁ

Jazykovedný ústav Ľ. Štúra SAV, v. v. i.

Obživa odjakživa bola, je a bude neoddeliteľnou súčasťou nášho života. Bez nej by ľudstvo prakticky nemohlo existovať. Jej nedostatok sa výrazne prejavuje na živote človeka.

Ak však človek *má dostatek šeckého, nič nepotrebuje* (Valaská Belá, o. Prievidza). Na prípravu najrozmanitejších pokrmov sa používajú rôzne potraviny a prísady, aby tak vznikli jedlá tých najrozmanitejších chutí, ktoré by ulahodili našim jazyčkom. Lebo, ako sa hovorí v Brestovanoch pri Trnave, *bez dostatku sa nedá varit*.

Slovná zásoba nárečí i spisovného jazyka však na základe rôznej motívácie obsahuje aj slová, ktoré pomenovaním potraviny alebo jedla označujú niečo, čo jedlom alebo potravinou nie je. Kartotéka Slovníka slovenských nárečí, archív nárečových textov dialektologického oddelenia Jazykovedného ústavu Ľ. Štúra SAV či nárečové odborné i laické slovníky poskytujú aj taký dokladový materiál, kde sa tieto slová stali súčasťou rôznych ustálených spojení, prirovnaní či rôznych frazém.

V tomto príspevku sa zameriame na jeden zo základných pokrmov, na potravinu z kysnutého cesta v podobe bochníka s chrumkavou kôrkou a mäkkou nadýchanou striedkou, t. j. pečený chlieb, chleba, chlebič (a jeho nárečové varianty), ktorý bol po stáročia jedným z našich každodenných pokrmov. Ľudia ho mali v takej úcte, že *kedz spadnul chľib na zem, ta ho ňezarucil'i, aľe pobočkal'i a schasnoval'i* (Strážske, o. Michalovce). A nielen

Príspevok vznikol v rámci riešenia projektu VEGA 2/0114/22 Slovník slovenských nárečí. V príspevku uvádzame názvy obcí a ich okresov v súlade so zásadami využitými v Slovníku slovenských nárečí, t. j. podľa administratívneho členenia z r. 1948 (p. Slovník slovenských nárečí, I., 1994, s. 38 – 39).

počas života, ale napríklad v Blatnici (o. Martin) aj *do truhli mŕtvemu sa dáva kúsok chleba, peňias, tri cesnáčky a inuo*, čo človek za života potreboval. Z Pribiša (o. Dolný Kubín) sa zachovala povera *Ľadavaj chlieb nakrojenu stranou ku dverám, ňebud'e sa ti darit'!*

Veď nie nadarmo sa hovorí, že *chleba neňi ňikedi dost* (Borský Peter, o. Malacky), alebo *chto má chleba, vecej ňetřeba* (Ratková, o. Revúca), či *chľiep sa ňespríkri* (Ratkovo, o. Martin), *chleba nigdaj nezunuješ* (Betliar, o. Rožňava), *chľip še ňigda ňepřiji* (Dlhá Luka, o. Bardejov). Veď keď mamka v Rochovciach (o. Rožňava) rozdala deťom po krajci chlebička, tak *za telo ag amen bulo po chlebe*, v ich bruškách zmizol raz-dva, len sa tak za ním zaprášilo.

Dnes si môžeme vyberať chlieb podľa toho, či nám viac chutí zemiakový, pšeničný, ražný, celozrnný kváskový, rascový, biely, tmavý alebo nejaký iný z veľkého množstva rôznych druhov.

Oblasti s neúrodnou, kamenistou pôdou neboli vhodné na pestovanie obilnín, tam sa chlieb veru ťažko dorábal. Nejedna gazda si iba povzdychol, keď mal zasiať zrnó do takej pôdy: *Na roli sa povaluje kamená, len kebi o mal chto zbiérat!* (Dolná Súča, o. Trenčín), lebo *začátek kamená – konec chleba* (Trenčianska Závada, o. Trenčín), to je *koniec chleba* (Kraľovany, o. Dolný Kubín).

Tam, kde bolo múky dostatok, gazdinky obyčajne raz do týždňa pekávali pecne chlebov, ktorých vôňa sa niesla celým stávaním. Z bielej (pšeničnej) múky sa napríklad aj v Bobrovi (o. Liptovský Mikuláš) piekol *pšeniční chľiep*, v Kocihe (o. Rimavská Sobota) *bielí chleba*, v Stupave pri Bratislave *biuí chlép*. V bohatších rodinách v Bánovciach nad Ondavou (o. Michalovce) mu vraveli *paňski chľip* a z tmavej (obyčajne ražnej) múky to bol *ražoví chľiep* (Mošovce, o. Martin), *čierni chlebič* (Malá Lehota, o. Nová Baňa), ktorý v Bánovciach nad Ondavou (o. Michalovce) volali *čelecki chľip*. „*Režní chleba je najzdravší, báraj je tmaví*,“ skonštatovala jedna gazdiná z Chocholnej pri Trenčíne a druhá z Kokšova-Bakše pri Košiciach jej hneď protirečila: „*Zo pšeničnej muki je hľeb najľekčejši*.“ A pritakala jej aj žena z Čiernej Lehoty (o. Rožňava), vraviac: „*Já rašé pšenišní chleba*.“ V Bzenici (o. Nová Baňa) si dopriali aj *kukuriční chlebič*. V Detve si zas svadobní hostia pochutnali na tradičnom *radosnom chlebe*.

Keď je však človek veľmi hladný, i keď *taško je to jesci, čo nesce do hubi lésci* (Bošáca, o. Trenčín), tak dokáže zjesť aj *chl'ib jag l'ep* (Dlhá Lúka, o. Bardejov) – nedopečený, ktorý sa priam lepí na podnebie – i *chl'apnuti chl'eba* (Dlhá Lúka, o. Bardejov), *zaťatí chl'eba* (Krivá, o. Dolný Kubín), *zákalcoví chl'ep* (Lovčice, o. Trnava), *zakal'isti hl'ib* (Veľký Šariš, o. Prešov), čiže nevykysnutý lepkavý chlieb so zákalom – nevypečeným pásikom cesta nad sponou kôrky pecňa: *Bíval veru aj zákalcoví chl'ep, o_cpotku zákalec – takí magarec* (Modranka, o. Trnava). V Orlovom pri Považskej Bystrici o takom chlebe povedia, že *má midlo*, v Šuranoch neďaleko Nových Zámkov *chl'eb má milleničku!* A gazdinú, ktorá nie a nie upiecť dobrý chlieb, v Návojcviach (o. Topoľčany) hneď ohovorili: *Chlieb máva z milleňičkou, má volia ku mrcha múku. Ale leženého chl'eba ešči ničto ňejid* (Veľký Šariš, o. Prešov), ani ho nenapiekol, lebo neustálym vylihováním sa nič nespraví.

Určitý *chl'ebik* (Lubotice, o. Prešov), *lacinovi hl'ep* (Spišské Vlachy, o. Spišská Nová Ves), také *chlebi ke* (Sitnianska, o. Banská Štiavnica), *chl'ebiki* (Lipany, o. Sabinov), *kovaľske chl'ebi* (Budkovce, o. Michalovce) by však asi nikto do úst nedal. Týmito pomenovaniami sa totiž označuje oblé železo nachádzajúce sa uprostred kováčskeho ohniska.

Lexéma chlieb a jej nárečové varianty sa stala aj jedným z komponentov v dvojslovných pomenovaniach rastlín. Napríklad názvom *pamboškovi chlebiček* (Návojevce, o. Topoľčany), *pánboškou chl'ebík* (Pukanec, o. Levice), *pánboškovuo chl'ebika* (Kalinovo, o. Lučenec), *pamboškovo chl'ebika* (Turíčky, o. Lučenec), *pamboškovi chlebiček* (Nandraž, o. Revúca), *pámboškov chlebiček* (Bánovce nad Bebravou), *pambuškovi chlebiček* (Trstín, o. Trnava), *pámbičkoví chlebiček* (Štefanov, o. Senica), *pámbičkov chlebiček* (Moravské Lieskové, o. Nové Mesto nad Váhom), *pámbičkúf chlebiček* (Brodské, o. Skalica), *pámbičkúf chl'eb* (Kuchyňa, o. Malacky), *pámbičkoví chlebiček* (Nitriansky Hrádok, o. Nové Zámky) sa v mnohých častiach stredného a západného Slovenska pomenúva liečivá rastlina slez lesný i jej plody. Čaj zo sušených kvetov sa používa pri kašli, zápale hrdla či tráviacich ťažkostiach. A mladé plody tejto rastliny sú jedlé, dokonca sa považujú priam za pochúťku. V Podkoniciach pri Banskej Bystrici *na jar nariasou pámbouhou chlebiček len sa tak červeňu*. Aj na lúkach v okolí Slovenskej Lupče (o. Banská Bystrica) rastie *panboškou chliep*, ale tým sa kŕmi iba statok či zajace. Ide totiž o d'atelinu, v ktorej deti aj dnes hľá-

dajú štvorlístky pre šťastie, ale určite ju nejedia. Nuž a v okolí Hlohovca a Piešťan názvom *kukučkin chlebiček*, *kukučkin chléb*, *kukučkin chleba* neoznačujú rastlinu, ale sadnutú miazgu na kôre stromu.

Je taký/taká, len ho/ju na chlieb natrieť. Ťažko si vieme predstaviť, že by sme niekoho nejakým spôsobom na chlieb naozaj natierali. Takto sa vyjadrujeme o veľmi dobrom, láskavom, dobrosrdečnom človeku, ak chceme zdôrazniť tieto jeho pozitívne vlastnosti. V nárečiach i v spisovnom jazyku nachádzame mnohé prirovnania, ktoré dobrého človeka prirovnávajú k chlebu. Uvádzame niekoľko z nich: *(človeg) dobrí ako kus chleba* (Horná Lehota, o. Dolný Kubín), *je ako kus chleba* (Brezno), *dobrí ani kus chleba* (Mokrá Lúka, o. Revúca), *dobrí človeg aňi kus chleba* (Podhájska, o. Vráble), *takí je jak krajíc chleba* (Veľká Maňa, o. Vráble), *dobří jag hľeb z medom, dobrí jak falatek hľeba* (Markušovce, o. Spišská Nová Ves), *takí dobrí (človeg) jak falatek chľeba* (Dlhá Lúka, o. Bardejov). V Ratkove neďaleko Martina o dobrosrdečnom človeku povedali, že je *chľeboví človek*.

Nielen o lichotivých ľudských vlastnostiach vypovedajú výroky v slovenských nárečiach obsahujúce nárečové varianty slov chlieb, chleba, chlebič. O lakomej žene v Blatnici pri Martine povedia, že *tej sa ruka trasie, keď má komu chľeba otkrojiť*, a o nešikovnom či nedbanlivom človeku v Bošáci (o. Trenčín) zas to, že *chto si ňevie chleba ukrojiť, ňevie si ho zarobiť*. A ten, kto sa spolieha len na pomoc iných, *še v Dlhej Lúke (o. Bardejov) spuščá na dačij chľip*. Nekritický obdiv všetkého cudzieho je vyjadrený výrokmi *cudzí chliép chutnejší jako vlasní* (Bošáca, o. Trenčín); *sušeduf chľib lepši jag naš* (Dlhá Lúka, o. Bardejov). Stáva sa, že človek veľmi túži po tom, čo nemá, preto aj *lašnimu sa s chľebom sňíva* (Rimavská Píla, o. Rimavská Sobota); *komu o čím a lačnomu fše ľem o chľebe še sňije* (Udavské, o. Humenné), *komu o čím, lačnomu o chľebe* (Michalovce). Nielen po chlebe či jedle, ale aj po cudzej žene chlapi zvyknú zatúžiť, o čom svedčí aj zemplínske ustálené slovné spojenie *chľib dobrí domašní a žena cudza*. V Dlhej Lúke (o. Bardejov) ak je žena *taka, poc chľebe, ta ce žim*, neznamená to, že je taká dobrá, milá, jednoducho na zjedenie. Určite ju nikto nemá chuť zjesť, práve naopak, takto sa hovorí o žene, ktorá každému urobí po vôli a zrejme najmä mužom v istých chúlостivých veciach.

Ak o niekom v Stupave (o. Bratislava) povedia, že *je jak po chlebie sádzaní*, znamená to, že je tak trochu *pripečení*. Takto nazývajú napríklad

v Dúbravke (o. Bratislava) i v Červeníku pri Hlohovci človeka, ktorý je menej chápatý, nasprostastý, prihlúply.

Na východnom Slovensku sa o človeku vyhľadávajúcom pohodlie, pomalom, pasívnom až lenivom človeku, ktorému sa do ničoho nechce, trochu s úsmevom, trochu ironicky hovorí: *to bars komotni človek, povedza na ňeho: „Ham, papu, gemba hotova“* (Markušovce, o. Spišská Nová Ves), *podz sem hľebe, gemba hotova* (Fintice, o. Prešov), *podz, chl'ebe, žim ce – gamba hotova* (Bracovce, o. Michalovce).

Vipic moši buc, choč chl'eba ňebudze (Vranov). Je smutné, keď sa v živote človeka dostane na prvé miesto alkohol a jeho požívanie sa uprednostňuje pred poživňou a, žiaľ, nie je to jav ojedinelý. Nuž, ako sa, možno trochu ironicky, hovorí v Dlhej Lúke (o. Bardejov), *chl'ebu raška, pijakovi fľaška* – každému, čo mu patrí, čo je pre neho to najdôležitejšie.

Ľudia si často pri ťažkej každodennej práci našli čas aj na to, aby si so susedmi či s kamarátmi počas chvíle oddychu podebatovali o rôznych veciach: „*Ňebud'em načínat pecen z dvoch bokóv,*“ (Bošáca, o. Trenčín) trochu nahnevane zahriakol muž v Bošáci (o. Trenčín) svojho kamaráta, ktorý chcel s ním prebrať viac problémov naraz. Neraz sa o niekom šírili rôzne klebety a niekedy veru nebolo ľahké tomu zabrániť. Treba priznať, že majsterkami v klebetení boli hlavne ženy. Rozhorčeného človeka, o ktorom sa klebety rozšírili široko-d'aleko, v Rimavskej Píle (o. Rimavská Sobota) kamaráti chlácholili slovami: *Ňemáš tel'o chl'eba, žebi si šitkim ľud'om ustá zapchaj,* a tak vyjadrili, že všetky klebetnice i všetkých klebetníkov aj tak neumlčíš a nepresvedčíš, že to, čo o tebe hovoria, nie je pravda. *Veď reči sa hovorá, chlíp sa jí* (Lukáčovce, o. Hlohovec), *reči sa hovorá a chl'ep sa jje* (okolie Trnavy), *reči se hutoria a chl'ip se jí* (Vranov) – reči netreba brať vážne a život ide ďalej.

Rastie j'ako chlieb v hrst'i (Podbiel, o. Trstená), *roštíe ako chleba v hrst'i,* (Rovňany, o. Lučenec), *rosne ani krušog v ruke* (Brusník, o. Revúca), *rosce ako krajíc chleba v ruce* (Beluša, o. Ilava), *roste ja krajídž v hrsci* (Zvončín, o. Trnava), *rošne jak falatek chl'eba v ruke* (Šarišské Dravce, o. Sabinov), *rošne jak chl'ip pri gembe* (Petrovany, o. Prešov), *tag rošne jak chl'ib pri gembe* (Dlhá Lúka, o. Bardejov). Pokúsme sa iba vziať si chlieb do ruky alebo ho len priložiť k ústam a sledovať, či narastie. Keby to „fungovalo“, stačil by malý kúsok, z ktorého nám v ruke či pri ústach narastie trebárs celý

peceň. A nikto by nedostatkom chleba netrpel a mohol ho jesť, čo hrdlo ráči. Žiaľ, je to iba fikcia. Toto prirovnanie v rôznych nárečiach ironicky vyjadruje práve to, že niečo alebo niekto nerastie, a obyčajne sa to vzťahuje na dieťa, ktoré nerastie ako z vody, ale naopak, rastie veľmi pomaly.

Nie je prekvapujúce, že sa pomenovania takej dôležitej potraviny pre ľudí, akou je chlieb, chleba, chlebič a pod., stalo v slovenských nárečiach i v spisovnom jazyku súčasťou životných múdrostí nášho ľudu a skrýva sa v mnohých frazémach i prísloviach, ktoré určite mnohí dodnes používajú. Napríklad o niekom, kto buď zle obišiel, alebo nič nezískal, prípadne sa dostal do nepríjemnej situácie, často povieme, že *má po chlebe* (Tisovec, o. Rimavská Sobota), *má po chlebie* (Jablonové, o. Malacky), *ma po chlebe* (Dlhá Lúka, o. Bardejov). A ak daná situácia bola naozaj beznádejná, tak si človek z Lupoče (o. Lučenec) iba povzdychol, že *s tej roži chleba ňebud'e*, a v Bošáci (o. Trenčín) povedali, že *s tej múki ňebud'e chlěp*. Stávalo sa tiež, že človek niečo stratil alebo prišiel nejakým spôsobom o niečo, čo mu bolo vzácné, a v Tisovci (o. Rimavská Sobota) vtedy povedali, že *sa mu sklžlo maslo s chleba*.

O ťažkom živote ženy, ktorej niet čo závidieť, vypovedajú frazémy *neradzim ci takeho chleba jesc, jag ja jim* (Dlhá Lúka, o. Bardejov); *u gdovca chleeb z jadlofca*¹ (Široké, o. Prešov). Často nemala takáto žena ani za mak uznania, hoci sa išla v robote zodrať.

Ak gazdinej v Lupoči (o. Lučenec) v domácnosti stále zavadzala nejaká vec, ale bolo jej ľúto nadobro sa jej zbaviť, lebo mala pocit, že ju niekedy ešte bude potrebovať, radili jej slovami: „*No ve_to nahaj, to chleba ňepíta*“, nech si ju teda niekam odloží a bude mať po starostiach.

V Dlhej Lúke (o. Bardejov) žena, ktorá *ňe z jedneho peca chleba jedla*, veľa toho skúsila. Ale ak v Detve (o. Zvolen) *niekto jedou chleba z veľa peci*, v Brezine (o. Trebišov) *tod už ňe z jedneho peca chleba jit*, ten *vié vádz jak chleba jescit* (Brestovany, o. Trnava), čiže nadobudol veľa skúseností. Napriek tomu, že vraj *chleba sa ňesprinuje* (nezunuje) (Pribovce, o. Martin), v Bošáci (o. Trenčín) sa stalo, že niekomu *sa z jenněj pece chliěp priijedól*. Určite mu neprestal chutiť chlieb, ale sa mu časom zunoval dlhý pobyt na jednom mieste.

¹ jadlovec = borievka

„*Keď som mal dvanásť rokov, posiel som hľadať chlieb do Budapešti, dali ma ku murárčine,*“ rozprával muž z Lomnej pri Námestove. Určite nešiel hľadať pecne alebo, nebodaj, zvyšky chleba po uliciach tohto veľkého mesta, ale išiel hľadať prácu, za ktorú by dostával peňažnú odmenu a za získané peniaze by si tak mohol zadovážiť nielen chlieb, ale všetko, čo potrebuje. Jednoducho si išiel zarábať na živobytie. V Záhradnom pri Prešove sa rodičia potešili, že ich synovia *už majú chľip v harsci*, že už získali vzdelanie v nejakom remesle. *Ale museli veľa chleba pojes, dakedi še toto* (remeslo) *naučili* (Michalovce). Tí, ktorí v učení nenatrafili na vlúdneho majstra, *bili viedz bití jak chleba siti* (Brodské, o. Skalica). To sa týkalo aj sirôt, ktoré, či už u pestúnov, alebo v sirotinci tiež často bývali *vádz bité ako chľebom sité* (Revúca), *vádz bité jak chleba sité* (okolie Trnavy).

Ten, komu sa podarilo zamestnať, už *došiel ke chlebu* (Záhorská Bystrica, o. Bratislava), *prišol gu chľebu* (Záhradné, o. Prešov), *ból na chlebe* (Suchá nad Parnou, o. Trnava), *boų na svojom chľebe* (Mošovce, o. Martin).

„*Už má chlieb rukách, môže sa aj ženit,*“ (Šípkové, o. Piešťany) s uspokojením poznamenala matka o svojom zamestnanom synovi a rodičia v Blatnici neďaleko Martina boli tiež spokojní, lebo ich syn *má koládz na tom chľebe*, čiže dobre zarába. Ale vo Finticiach (o. Prešov), ak v gazdovstve bolo, naopak, prostriedkov na živobytie iba poskromne, gazda len so smútkom poznamenal: „*Gamba veľka, chľib mali.*“ V Dolnej Lehote (o. Dolný Kubín), kto *maų svoj chľiep*, mohol sa už aj osamostatniť.

„*Ocív brat žiel z mojimi rodišmi na ednem chlebe,*“ rozprával známym muž z Betliara pri Rožňave. V minulosti a v mnohých prípadoch aj dnes ak rodičia veľmi dlho žijú s dospelými deťmi v jednej domácnosti, *sa na jednom chľebe* (Brezno). Vo viacgeneračných rodinách sa veľa ráz medzi jej staršími a mladšími členmi iskrilo. A ak sa starý gazda niekde na Zemplíne už veľmi nahneval, hneď mladým pohrozil, že keby sa časom rozhodol, napríklad deliť majetok, tak im nič nenechá: „*Kebi prišlo na lamaňe chľeba, ta ňidž ňe tvojo!*“ Ale tam, kde sa deti vzorne starali o svojich rodičov, sa hovorilo, že tí majú *laskaví chľiep* (Mošovce, o. Martin).

„*Buj ti še, sinu, bojtarskoho chľeba!*“ (Hatalov, o. Michalovce) narádzal otec svojmu synovi, aby sa vyhol práci honelníka. A asi by nebol spokojný, keby syn pomýšľal vybrať si prácu bíreša, lebo aj *biroski hľeb horki* (Spišský Štvrtok, o. Levoča). Veru, niekedy *na chľip še češko robi* (Michalovce), *na*

hl'ep še češko robi (okolie Košíc). Vždy však bolo lepšie, keď sa chlap v práci lopotil, *mieu čaški chleba* (Stupava, o. Bratislava), ako keď *bou bes chleba* (Návojovce, o. Topoľčany). Ak sa mu robotu nepodarilo nájsť alebo keď o ňu prišiel, tak *došeŭ o chl'ep, straciŭ chleba, ostaŭ bes chleba* (Stupava), *odervali mu falatek chl'eba od gembí* (Kapušany, o. Prešov) a často musel *žiť na žebráckém chlebie* (Brodské, o. Skalica).

Nuž, život bez prostriedkov je vždy ťažký. O ľuďoch žijúcich v biede v Brestovanoch pri Trnave povedali, že *sú hlanní chleba*. V Rimavskej Píle (o. Rimavská Sobota) žartom poznamenali, že *chudoba kod' nemá chl'eba, misi aj koláše zest'*, čiže aj chudobný človek sa v núdzi vždy vynájde, napríklad, keď mu už nič iné neostane, bude *jes_cudzí chl'iep*, využije niekoho, pri kom by sa dalo praviť.

Na záver uvedieme ešte zopár nárečových podôb známejších frazém a prísloví: *u torieho gazdu pes chl'ieb žrie, pri tom breše vo dvore* (Krivá, o. Dolný Kubín); *u kotroho gazdu pes chl'ib žre, na toho dvore breše* (Humenné), *koho chl'eba jješ, toho pesničku spievaj* (Papradno, o. Považská Bystrica) – kto platí, tomu sa musí slúžiť; *každí chleba má dve kvarki* (Sirk, o. Revúca), *šadze je chl'ieb o dvoch kvorkách* (Papradno, o. Považská Bystrica), *chl'ib je fšaje o dvoch skorkach* (Klokočov, o. Čadca) – všetko má svoju pozitívnu i negatívnu stránku; *odriekaniho chl'eba najviac* (Brezno), *zarékaného chleba sa človeg najvadž najjé* (Lovčice, o. Trnava), *odrikaného chleba nejviečí krajíc, zarikanoho chl'eba najvekši falat* (Strážske, o. Michalovce), *zo zarikanoho chl'eba najvekši falatok* (Vranov), *odrikaného chleba sa najspieš nají* (Brodské, o. Skalica), *odrikaného chleba najviečí kus* (Malé Leváre, o. Malacky) – toho, čo si najmenej prajeme, sa nám často najviac ujde. Ak sa však v Brodskom povie, že *odrikaného chleba sa nenají*, neznamená to, že toho, čo odmietame, máme najviac, ale že nedostatok nás nenasyti. A v Bzenove (o. Prešov) keď *odrikani chl'eb najlepše šmakuje*, znamená, že najviac láka to, čo je zakázané.

V slovenských nárečiach je zaznamenaných aj množstvo výrokov o ďalších potravinách-nepotravinách či jedlách-nejedlách, ale tie sa nám už do tohto príspevku nevošli. Určite sa im však budeme venovať v budúcnosti.

LITERATÚRA

Archív nárečových textov. Dialektologické oddelenie Jazykovedného ústavu Ľ. Štúra SAV, v. v. i. BOHUŠOVÁ, Zuzana: Nárečie Lupoče. O dialekte stredného Novohradu. 2., prepracované a doplnené vydanie. Krná: Miloš Hric 2017. 167 s.

- BUFFA, Ferdinand: Slovník šarišských nářečí. Prešov: Náuka – Gustáv Moško 2004. 350 s.
- CABAN, Ján: Slovník tisovského nárečia alebo Po tisovsky. 2., doplnené vydanie. Košice: Vydavateľstvo OTA 2013. 88 s.
- ĎURČÍKOVÁ, Danuša: O Brezne trochu inak... po našom, po hugánsky. Bratislava: Eko-konzult 2019. 400 s.
- GÚTH, Toni: Levárcansko-slovenský a Slovensko-levárcanský slovník na čítanie. Bratislava: Vydavateľstvo Liečreh Gúth 2001. 368 s.
- CHOCHOL, Martin: Jaki ší mudri, taki ší glupi (Zo zemplínskej lexiky). In: Kultúra slova, 2024, roč. 58, č. 5, s. 301 – 310.
- JANDUŠÍKOVÁ, Lenka – BULÍKOVÁ, Margita: Hori zeľené, vodi studené. Ľudové piesne, kroje, zvyky a tradície z Papradna. Papradno 2017. 248 s.
- Kartotéka Slovníka slovenských nářečí. Dialektologické oddelenie Jazykovedného ústavu Ľ. Štúra SAV, v. v. i.
- KERTĚS, Vincent: Zemplínsky slovník (príslovia a porekadlá). 3., doplnené vydanie. Michalovce: Excel enterprise 2003. 254 s.
- KOČÁK, Štefan: Slovník slovenského nárečia hornozemplínskeho z Vranova nad Topľou a okolia. Vranov nad Topľou 2005. 330 s.
- KOVÁČIK, Ján: Hladlovský nářečový slovník (rkp.)
- Krátky slovník nárečia slovenského záhoráckeho stupavského podľa Magdalény Dovičičovej. Zv. 23. Bratislava: Print-Servis 2000. 807 s.
- MARCIK, Milan: Malý slovník hornoipeľského nárečia (Malej slovníček hornoipeľskyho nárečija). 1. vydanie. Lučenec: Dom Matice slovenskej 2007. 134 s.
- MATEJČÍK, Ján: Lexika Novohradu. Martin: Vydavateľstvo Osveta 1975. 312 s.
- Nářečové pomenovanie konzumovaného chleba. In: Tradícia v slove, slovo v tradícii (Inšpiratívny Jozef R. Nižnanský). Zost. Ľ. Dvornická – M. Smatana. Bratislava: Veda 2007, s. 164 – 166.
- NEUPAUER, František a kol.: Miestopisný slovník. Široké v časoch gazdovania. Široké 2010. 256 s.
- ORLOVSKÝ, Jozef: Gemerský nářečový slovník. Martin: Vydavateľstvo Osveta 1982. 424 s.
- PALKOVIČ, Konštantín: Záhorácky slovník. 2., pozmenené vydanie. Malacky 2017. 264 s.
- PLAVUCHA, Milan: Slovník slovenského dialektu Záhoria. Vyd. Milan Plavucha vl. nákl. 2009. 174 s.
- SABOLOVÁ-JELÍNKOVÁ, Paula: Krátky slovník nárečia slovenského – straščanského. Jak me hutoreľi. 2., rozšírené vydanie. Strážske 2004. 145 s.
- Slovník slovenského jazyka. 1. – 6. zv. Red. Š. Peciar. Bratislava: Vydavateľstvo SAV 1959 – 1968.
- Slovník slovenských nářečí. 1. – 3. zv. Red. I. Ripka, A. Ferenčíková. Bratislava: Veda 1994. 2006, 2021.
- Slovník súčasného slovenského jazyka. 1. – 4. zv. Red. 1. zv. K. Buzássyová – A. Jarošová, 2. zv. A. Jarošová – K. Buzássyová, 3. a 4. zv. A. Jarošová. Bratislava: Veda 2006, 2011, 2016, 2021.
- ŠOMŠÁK, Ľudovít Ján: Slovník betliarskeho nárečia. Betliar: Obecný úrad Betliar 2016. 127 s.
- ŠTEFEKOVÁ, Emília: Lábe, Lábe... Lábsky nářečový slovník a všetko krásne, čo s ním súvisí. 2. vydanie. Skalica: Záhorské múzeum v Skalici 2021. 324 s.
- Z názvoslovia chlebovej kultúry. In: Tradícia v slove, slovo v tradícii (Inšpiratívny Jozef R. Nižnanský). Zost. Ľ. Dvornická – M. Smatana. Bratislava: Veda 2007, s. 160 – 162.

TOMISOVÁ, Eva: Nárečie Starej Turej: Bratislava: Eko-konzult 2018. 160 s.

TÓTH, Milan: Tisíc slov abovského nárečia. Nárečový slovník z obce Valaliky. Valaliky: Obecný úrad Valaliky 2020. 152 s.

Z dolnotrenčianskej nárečovej frazeológie: In: Zo studnice rodnej reči Zost. K. Balleková – M. Smatana. Bratislava: Veda 2005, s. 123 – 125.

ELEKTRONICKÉ ZDROJE

Archív nárečových textov (ANT) – digitálna databáza nárečových textov dialektologického oddelenia Jazykovedného ústavu Ľudovíta Štúra Slovenskej akadémie vied

Lexicon Dialectorum Slovacorum I et II – korpusová databáza v rámci lexikografického portálu s podporou NoSketch Engine – *LexiCorp*.

<https://magazin.penam.sk/zaujímavosti/poznate-tieto-prislovie-porekadla-ci-pranostiky-o-chlebe/>.